

Fodor László

A pedagógus és az oktatási tevékenységek pszichológiai dimenziója

A neveléstörténeti tapasztalat által igazolt tény, hogy a pedagógiai elméletek, többé-kevésbé tudatosan, de kivétel nélkül nemcsak valamilyen filozófiai irányzatra vagy valamilyen ideológiára alapultak, hanem mindig valamilyen magyarázó pszichológiai háttérrel is rendelkeztek. Ez ma teljesen természetesnek tekinthető, hiszen bebizonyosodott, hogy a pedagógiai tevékenység sajátos pszichológiai szerkezettel, illetőleg a pszichológiai aspektusoknak olyan állományával rendelkezik, amely részint a pedagógus sajátosságaira, részint a növendék életkori és egyéni tulajdonságaira, részint pedig a közöttük kialakuló személyközi, érzelmi dimenziókat is érintő, kommunikációs és tanulásalapú kapcsolat sajátosságaira, illetve a pedagógusi pálya jellemzőire vonatkozik. A neveléstörténet kimagasló gondolkodói gyakran ráéreztek annak szükségességére, hogy a pedagógiai gyakorlatot, illetőleg a nevelés egész hatásrendszerét valamilyen módon összhangba kellene hozni a tág értelemben vett nevelésben megnyilvánuló változatos pszichológiai vetületekkel. Azt lehet mondani, hogy a tudományos pedagógia megjelenését tulajdonképpen ez a szándék favorizálta. Ugyanakkor elfogadott önálló tudománnyá való alakulását, illetőleg a filozófiához és teológiához fűződő alárendeltségének megszűnését is a nevelési folyamat pszichológiai alapvetéseinek a figyelembe vétele szorgalmazta. Úgy véljük korszakalkotónak nevezhető az a felismerés, mely szerint a pedagógiai folyamatoknak csakis a pszichológia képes tudományos alapokat nyújtani. Ismeretes, hogy az első tudományos megalapozottságú pedagógiai rendszerek a neveléstudományok történetében tulajdonképpen akkor keletkeztek, amikor a pedagógiai gondolkodók a nevelés gyakorlatát meglehetősen szilárd pszichológiai alapokra építették rá, éppen azzal a céllal, hogy a pedagógiai jelenségek tudományos értelmezését elősegítsék. Ezekben az időkben – a XVIII. század végén és a XIX. század első felében – a kimagasló pedagógiai gondolkodók – így például Herbart – vagy pszichológusok is voltak, vagy erősen vonzódtak a pszichológiához (és a pszichológiai elvek és törvények alapján próbálták magyarázni és igazolni a pedagógiai valóság jelenségeit.). Nyilván az elkövetkező időkben is, egészen napjainkig a legnagyobb hatású pedagógiai gondolkodók (Dewey, Hall, Claparède, Skinner, Debesse, Decroly, Binet, Bruner, Egan stb.) világosan tudatosították, hogy az oktatásbeli alkalmosság és esetlegesség mértéke, az oktatási folyamatra ható egyszerű vélekedések, egyéni elképzelések vagy az elavult hagyományok alkalmazásának szintje csakis a pszichológiai megfontolások, elvek és törvényszerűségek

bevezetésének és érvényesítésének függvényében csökkenthető. Ma is azt láthatjuk, hogy a tág értelemben vett nevelés pszichológiai perspektívából történő megközelítése a legelterjedtebb és a legelfogadottabb mód, hisz ez nyújtja a legkomplexebb gyermekképet és fejlődés koncepciót, a pedagógiai tevékenységet pedig személyiségfejlesztésként fogja fel, és úgy látja, hogy az egyén csakis a közösség révén és annak keretei között, illetve abba beleilleszkedve nyerheti el emberi lényegét és válhat személyiséggé. Nem nehéz tehát arra következtetni, hogy a pedagógia terén és azon belül az oktatás síkján a tudományos forradalmat a pszichológia bontakoztatta ki.

Mindezek függvényében aligha kétséges, hogy az elfogadható eredményességű oktatási-nevelési tevékenységhez nélkülözhetetlen a pedagógus megfelelő pszichológiai felkészültsége. Amennyiben a nevelést és oktatást, mint komplex életjelenséget és kivételes jelentőségű szociális tevékenységet sajátos pszichológiai folyamatok, jelenségek, sajátosságok és törvényszerűségek jellemzik, a pedagógiai szempontból releváns pszichológiai információk, az ez ideig felszínre került és letisztult hiteles tudományos megfontolások megismerése a gyakorló pedagógus lényeges szakmai kötelessége. Napjainkban már elég jól körvonalazódtak azok a sajátos pszichológiai tárgyú információk, amelyekre a pedagógusoknak mindennapi oktatási-nevelési aktivitásukban nélkülözhetetlenül szükségük van. A pszichológia tudománya a pedagógiai folyamatok vonatkozásában is folyamatosan törekedett az újabb és újabb eredmények feltárására, amennyiben egyre pontosabb és relevánsabb válaszokat óhajtott nyújtani egyrészt a gyermeki fejlődés, illetve a személyiségfejlesztés tekintetében felmerülő problémákra, másrészt pedig a tág értelemben vett nevelés és azon belül az oktatás és képzés lélektani vonatkozásokkal telített roppant bonyolult kérdéseire.

Nem képezheti vita tárgyát, hogy a gyakorló pedagógusnak olyan pszichológiai műveltséggel kell rendelkeznie, amely alkalmassá teszi a pedagógiai munka sikeres végzésére, az oktatás és nevelés pszichológiai alapjainak és összetevőinek könnyed felismerésére, a pedagógiai problémák elmélyült elemzésére és megértésére. Magától értetődőnek tűnik, hogy csakis a pszichológiai műveltség jogosíthatja fel a pedagógust a pedagógiai problémáknak a (pszichológiai kritériumok alkalmazásával történő) megoldására. Könnyen belátható, hogy a nevelés és oktatás pszichológiai jelenségeire és kérdéseire vonatkozó (folyamatosan felfrissített és bővített) tudás hiányában a pedagógus nem lesz képes megfelelő eredmények elérésére. Ezek szerint általánosan is azt fogalmazhatjuk meg, hogy a gyermek és a gyermekkor lélektani ismerete, a személyiségfejlődésre és a pedagógiai folyamatok pszichológiai hatásmechanizmusaira vonatkozó tudás a sikeres pedagógusi tevékenység szükséges előfeltétele. A pedagógus csakis a pszichológiai ismeretek birtokeában válhat érzékennyé, fogékonnyá, tapintatossá és empatikussá a gyermekek

egyéni sajátosságai iránt, azok teszik lehetővé a gyermekek közötti különbözőségek megismerését és megértését, a gyermeki sajátosságokból kiinduló, azokra mintegy támaszkodó gyermekközpontú pedagógiai tevékenységek megszervezését. Csakis a lélektani tudás és az annak alapján konkretizálódó pszichológiai érzék teszi alkalmassá a gyakorló pedagógust többek között arra, hogy a pedagógiai hatások következményeit előre látni, a tanulók érzelmi problémáit gondozni, a figyelmet fenntartani, a kíváncsiságot aktiválni vagy az érdeklődést felkelteni, a konfliktusokat kezelni vagy megoldani, a fegyelmet biztosítani, a gyermeket megismerni, a személyiségjegyek kibontakozását nyomon követni, a motivációt fejleszteni, a tanulási nehézségeket oldani, a megértést elősegíteni, a teljesítményeket egyénre szabottan optimalizálni, a viselkedést szabályozni vagy a tanár-diák viszonyt egészségesen művelni tudja. Egy korszerű és jól kikerekedett pszichológiai műveltség révén a pedagógus egyrészt olyan elméleti alpra tesz szert, amelyre szilárdan ráépítheti egész pedagógiai tevékenységét, másrészt olyan gyakorlati képességek birtokába is jut, melyek az optimális pályamegvalósítás elengedhetetlen előfeltételei. A pedagógus pszichológiai tudásának jelentőségét az a tény is alátámasztja, hogy a tanári pálya lényegéhez mindenekelőtt a személyek közötti érintkezéses jellegű személyes kapcsolat tartozik, hiszen a nevelés mindig személyközi közvetlen kapcsolat és egymásra hatás síkján játszódik le.

A legfontosabb területek, amelyek viszonylatában a pedagógusnak jó tájékozottsággal, a gyakorlat által hitelesített, korszerű tudományos pszichológiai információkkal, tényekkel, értelmezésekkel, törvényszerűségekre, elméletekre vonatkozó adatokkal kell rendelkeznie, meglehetősen pontosan letisztultak a közelmúltban. Ma ezeket az alapvető területeket az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- a lelki fejlődés általános folyamata (tényezői, sajátosságai és elméletei, s azon belül kiemelten az értelmi, az érzelmi, a nyelvi, a szociális és az erkölcsi fejlődés problematikája);
- a gyermekkor, a gyermekkori fejlődési szakaszok jellege, életkori sajátosságai, pszichológiai arculatai;
- a fejlődés dimenziói (értelmi, érzelmi, nyelvi, szociális, erkölcsi stb.);
- a családon belüli és az iskolai szocializálódás lezajlása, feltételei, mechanizmusai és vetületei;
- az emberi tanulás (típusai, formái, elméletei stb.), illetve az iskolai tanulás, az iskolai tanulás tényezői, modelljei, stílusai, stratégiái, technikái stb.);
- az iskolai tanulás motivációs feltételei;
- a megismerő, az érzelmi és az akarati lelki folyamatok;
- az iskolai társas lét, a társas kapcsolatok, az iskolai osztály, a társas szerkezetek, a csoportok létrehozása és fejlesztése, a csoportok szintalízisa és szinergiája;

- a közösségi nevelés pszichológiai mechanizmusai;
- az iskolai konfliktusok;
- a verbális és nem verbális kommunikáció;
- a személyiség (fejlődési folyamata, struktúrája, sajátosságai, elméletei stb.);
- az átlagtól eltérő, sajátos szükségletekkel rendelkező és problémás (pszichológiai zavarokkal küszködő, hátrányos és veszélyeztetett helyzetű, deviáns viselkedésű, egészségi problémákkal rendelkező, érzelmi nehézségekkel szembeesülő, válságos helyzetben levő stb.) tanulók;
- a pedagógiai hatások, helyzetek és folyamatok pszichológiai struktúrája;
- a személyiségfejlődés/fejlesztés pszichológiai alapjai és törvényszerűségei;
- a különböző tevékenységi formák nevelő hatásának pszichológiai törvényei;
- az egyéni bánásmódban való részesítés pszichológiai feltételei.

Könnyen belátható, hogy ezek a területek tulajdonképpen részint az iskolapszichológia (az intézményes oktatás, azon belül pedig mindenekelőtt a gyermeki iskolai tanulás pszichológiai megközelítésével foglalkozó tudományág), részint pedig a (a pedagógia és a pszichológia között kibontakozó határtudomány, a neveléslélektan vagy a pedagógiai pszichológia (a nevelés azon aspektusainak alapvetően kísérleti megközelítését felvállaló tudományág, amelyek pszichológiai természettel rendelkeznek) kutatási tárgykörét fedik le. Ez azt jelenti, hogy a gyakorló pedagógusnak mindenekelőtt a pedagógiai hatásoknak, helyzeteknek és tevékenységeknek, illetve az iskolai tanulási tevékenységnek a gyermeki személyiség fejlődésére gyakorolt pszichológiai hatásmechanizmusait, törvényszerűségeit és következményeit kell ismernie. A tanárok képzésében tehát a pedagógia-pszichológiai és iskolapszichológiai felkészítésnek meghatározó szerepet kellene játszania, hisz azok végső soron a legváltozatosabb nevelési és oktatási problémák elvi elemzésének és gyakorlati megoldásának táptalaját nyújtják. Eszerint a gyakorló pedagógus pszichológiai illetékességét az oktatási folyamat viszonylatában döntő módon e két tudományág határozza meg. Ha abból indulunk ki, hogy a pedagógusnak az oktatási folyamatban alkalmazkodnia kell a tanulók roppant eltérő képességeiből, érdeklődéseiből, elvárásaiból, törekvéseiből, jellembeli és vérmérsékleti jellemzőiből fakadó sokféleséghez, akkor már tisztán látszik a pedagógiai pszichológia és az iskolapszichológia által felkínált alapozó jellegű információkészletek ismeretének szükségessége.

Úgy véljük azonban, hogy a pedagógusi mesterség megfelelő elsajátításához, az oktatási helyzetek pszichológiai jelentésének adekvát megértéséhez a pedagógus pszichológiai műveltségében a pedagógia-pszichológiai és iskolapszichológiai elemeken túl még legalább a következő lélektani tudományágakat érintő információknak kell összeépülniük: általános pszichológia, fejlődéslélektan, személyiségpszichológia és pedagógiai szociálpszichológia. E területekről származó ismeretek

révén a pedagógus könnyebben ráeszmélhet arra, hogy miként lehet – a pedagógiai tevékenység hatékonyságát növelendő – a pszichológiai törvényszerűségeket figyelembe venni, és eredményesen alkalmazni, érvényre juttatni. Továbbá azt is világosan tudatosíthatja, hogy a pedagógiai folyamatok megszervezésében, mindenekelőtt a tanítási-tanulási folyamat kivitelezésében egyrészt folyamatosan számolnia kell a pedagógiai ráhatások pszichológiai szempontjaival, összetevőivel, tényezőivel és feltételeivel, másrészt pedig eme ráhatások következményeinek megnyilvánulási formáival, feltételeivel és körülményeivel.

Az iskolákban szinte napi rendszerességgel jelentkező nevelési és oktatási problémák, a különböző tanulási nehézségek, a fejlődési rendellenességek, a növendékek érzelmi, akaratni, jellembeli vagy szokásbeli diszfunkciói, egyes tanulók kiemelkedő hajlamai és tehetségei, a készségekre és képességekre vonatkozó zavarok, a motivációs elégtelenségek vagy egyes viselkedési deviációk szakszerű megoldása megfellebbezhetetlenül követeli, hogy a pedagógusok alapos, korszerű és érvényes pszichológiai képzettséggel rendelkezzenek. Sajnos a hazai tanárképzés ebben az irányban még ma sem tesz meg mindent, hisz míg igen magas szintű képzettséget közvetít a tanítandó szaktudományokból, addig sokkal kevesebb hasznos ismeretet nyújt a tanuló gyermekről, annak lelki fejlődésében megjelenhető pozitív vagy negatív sajátosságokról, személyiségéről, intellektuális, érzelmi, társas érintkezési vagy beilleszkedési problémáiról. Ebből fakad, hogy amíg napjainkban a pedagógus a különböző műveltségi területek ismereteinek kifejtésében, feldolgozásában, átadásában elfogadható vagy kiváló szinten eredményes, addig a lélektanilag megalapozott tanulásszervezés, a motiválás, a megerősítés és kondicionálás, az érzelmi gondozás, a fejlődési deviáció prevenciója, a jellemnevelés vagy az attitűd- és meggyőződés-formálás, a közösségfejlesztés, a gyermekmegismerés és az egyéni bánásmódban való részesítés (az individualizálás) terén – tehát éppen ott, ahol a jelentkező problémák mindig erőteljes pszichológiai gyökerekkel rendelkeznek – a teljesítőképessége jóval alacsonyabb szintű. Szélesebb körű pszichológiai képzettségének hiányában a gyakorló pedagógus nem igazán lesz képes helyesen értelmezni a gyermek egyediségét, fejlődési folyamatának feltételeit és ismérveit, az emberi lényeg kibontakozásának tényezőit, az éntfejlődés körülményeit, a gyermek érzelmi biztonságának, önállóságának, igény szintjének, énképének és önértéktudatának jelentőségét, az önmegvalósítás lehetőségét, a gondolkodás és a nyelv összefüggését vagy a pedagógusi szerep facilitátor, szervező, mediátor és menedzser jellegét. Nem fogja jól érteni például a nevelés pszichológiai változóinak szerepét, nem fogja kellőképpen megkülönböztetni az explicit és implicit, az induktív és deduktív, a mechanikus és logikus, a tudatos és tudatalatti, az utánzásos és kreatív vagy az algoritmikus és heurisztikus tanulás formáit,

nem lesz képes a gyermeki hibavétések okainak feltárására vagy a fejlődésbeli eltérések és rendellenességek megmagyarázására. Nem fogja belátni az élményszerűség, illetve az élménykeltés jelentőségét, illetőleg annak fontosságát, hogy a gyermeki pszichikum képes információk és élmények szimultán feldolgozására, ami esetenként favorizálhatja, vagy ellenkezőleg, bizonyos esetekben akadályozhatja a tanulás sikerességét (nem fogja figyelembe venni például, hogy egyrészt a pozitív vagy kellemes élmények kiváltódását is elősegítő tanítás/tanulás tartalmi elemei a hosszú távú emlékezetben rögzülnek, és onnan nyilván könnyedén előhívódhatnak, aktualizálódhatnak és asszociálódhatnak, másrészt pedig, hogy a negatív élményekkel, vagy egyszersmind élmény nélkül, úgymond semlegesen tanult információs tartalmak a rövid távú emlékezetbe kerülnek, és onnan nyilván hamar elkallódnak, tehát nem hasznosíthatók). A pedagógus továbbá nem fogja megérteni, hogy például a készségek fejlesztése mért nem lehet sikeres, ha nem számol és nem tartja be a készségek fejlődésének/fejlesztésének pszichológiailag bizonyított szükséges sorrendjét, elveit és feltételeit. Talán még azt sem lesz képes felfogni, hogy a növendék megértéssel nem társult tudása voltaképpen steril, nem használható vagy nem kreatívan nem hasznosítható tudattartalom.

A pedagógusok pszichológiai képzése és képzettsége körül kialakult jelenlegi hazai helyzet éppen azért sajnálatos (mondhatnánk azt is, hogy anakronisztikus), mert ma szinte minden szakember elfogadja, hogy a pedagógus szaktudományos felkészültsége – bármilyen magas szintű legyen is az – megfelelő pszichológiai képzettség hiányában távolról sem elégséges alap az eredményes oktatási-nevelési tevékenység megvalósítására. Ehhez ugyanis arra van szükség, hogy a szaktudományhoz – többek között – az oktatás pszichológiai alapjaira és a gyermek pszichikus sajátosságaira vonatkozó információk birtoklása társuljon. Napi tapasztalati tények alapján bátran mondhatjuk, hogy az oktatás sikerességét talán a leggyakrabban az emberi megismerési mechanizmusoknak, illetve a kognitív funkciók rendszerének, a személyiségfejlődés és a szocializáció folyamatának, a szociális viselkedés háttértényezőinek, valamint a tanár-diák kapcsolatot kísérő pszichikus jelenségeknek a beható ismerete garantálja. Tehát e téren akkor beszélhetnénk szerencsés helyzetről, ha a pedagógusok jó tudással rendelkeznének a gyermekekről is, a személyekről, akiket tanítanak, és nemcsak azokról a tárgyakról és jelenségekről, azokról az ismeretekről, melyeket meg kell tanítaniuk. A nevelést és az oktatást (végső soron a személyiség fejlesztését) ugyanis nem lehet csupán egyes ismeretek, értékek vagy modellek érzéktelen átszármaztatási technológiájára, rideg stratégiájára vagy merev metodikájára redukálni. Sajnos a jelenlegi romániai pedagógusképzés még mindig nem tudatosította, hogy nem lehet a tanárok formálását szinte kizárólag a szaktudo-

mányos felkészítésre alapozni, illetve nem lehet azt csupán egy féléves nevelés-lélektani stúdiummal támogatni. Nyilván az is furcsának tűnik, hogy az úgynevezett pedagógiai modul (ami köztudottan a pedagógiai, tantárgypedagógiai, pszichológiai és gyakorlati képzettséget nyújtja a tanárjelöltek számára) míg viszonylag megfelelő pedagógiai és metodikai ismereteket nyújt, addig nem ajánl fel a hallgatóknak általános lélektani, személyiség-lélektani, iskolapszichológiai, oktatáspszichológiai, tanulás-lélektani vagy fejlődépszichológiai kurzusokat. Ennek következtében a romániai közoktatásban dolgozó tanárok túlnyomó többségének pszichológiai műveltsége hiányos, természetesen az oktatás folyamatában lényeges pszichológiai alaptörvényeket mellőznek vagy sértenek, és ez természetesen az oktatás alacsony hatékonyságában jut érvényre. Ezek alapján joggal tehetnénk fel azt a kérdést, hogy vajon a tanárképzésünket övező általános háttéri mentalitás nem vonatkozik-e még mindig arra az alapvetően hibás és elavult elgondolásra, miszerint a szaktanár annál sikeresebb, minél képzetlenebb szaktudományos tekintetben. Ilyen elképzelési alapon az sem furcsa, ha a pedagógus szakmai tekintélyét mindenekelőtt szakjának tudása hordozza. Sajnos a közvélemény is a pedagógust elsődlegesen – mondhatnánk kizárólagosan – a szaktudásának, a szaktudományos felkészültségének függvényében ítéli meg. Nyilván természetesnek tűnik, hogy a szaktudományos képzettség optimális szintje a sikeres tanítási tevékenység szükséges előfeltétele (a tanárnak kötelező módon ismernie kell azt, amit meg kell tanítania). A pedagógusszerep eredményes betöltéséhez azonban a szaktudományos képzettség nem elégséges feltétel, hisz ahhoz pedagógiai, módszertani és pszichológiai tudásra is kikerülhetetlenül szükség van. Ma talán nincsen olyan szakember, aki vitatná, hogy a pedagógus felkészültsége nemcsak a szaktárgyi tudásra kell vonatkozzon, hanem a személyiségfejlesztéshez, illetve az emberneveléshez szükséges pszichológiai ismeretekre is. Szinte mindenki elfogadja, hogy a tanár nem fizikát, kémiát vagy történelmet (nem tankönyvet) tanít, hanem gyermeket (embert). Úgy tűnik, ma véglegesen le kell mondani a kiegyensúlyozatlan képzési megközelítésekről, és a pedagógust nem annyira egy szakág tudósának (szaktudósnak, lábön járó lexikonnak stb.) kell tekinteni és kiképezni, hanem inkább a gyermeki tanulás szakértőjévé kell formálni, illetőleg a tanulásalapú személyiségfejlesztés felelős szakemberévé. A gyakorló pedagógusok nemcsak a saját tudományterületük ismerői kell hogy legyenek, hanem – állítja találón Csapó Benő (2007) – egy kicsit „neveléstudós” tanárokká is kell válniuk.

Megítélésünk szerint a korszerű pedagógusképzés alapszemléletében a pedagógus azon túlmenően, hogy művelődési javak közvetítőjeként, illetve kulturális értékek alkotójaként jelentkezik, olyan praktikus pszichológiai tudással rendelkező személyt (szakértőt) testesít meg, aki képes az oktatás folyamatát

az egyes gyermekek pillanatnyi vagy távlati szükségleteinek, valamint fejlődési lehetőségeinek és érdekeinek megfelelően szervezni és szabályozni, képes a tanulókkal kialakított kommunikációs kapcsolatait és viszonyulásait a fejlődést elősegítendő módon (jó értelemben véve) manipulálni. Úgy véljük, hogy míg a pedagógus szaktudományos képzettsége a fejlesztő hatások generálásának tartalmi eszköze, addig a pszichológiai felkészültsége a hatások megfelelő irányát és eredményességét biztosító feltételeltényezője. Eszerint a pedagógusképzés nem tekinthet el attól, hogy elégtelen vagy hiányos pszichológiai kultúra esetében a pedagógus még egy kivételesen magas szaktudományos képzettség birtokában sem lesz képes megfelelő pedagógiai hatásokat gyakorolni, nem lesz alkalmas a növendékek fejlődését sikeresen befolyásolni és szabályozni, a fejlődési problémákat felismerni és korrigálni. A pedagógus esetében a lélektani tudományokban való tájékozottság, a pszichológiai tudás, illetőleg a pszichológia területén végbemenő és pedagógiai szempontból releváns fejlődés folyamatos nyomon követése lényeges szakmai műveltségbeli kérdés. Ugyanis csak egy koherens pszichológiai szemlélet és gondolkodásmód révén lesz képes minden pedagógus egyre eredményesebben irányítani az oktatási tevékenységek során a növendékekhez fűződő didaktikai célzatú kapcsolatait.

A pedagógusok pszichológiai műveltségének terén van azonban öröndetes dolog is. Itt arra gondolunk, hogy a pedagógus pszichológiai műveltségének megalapozását nagymértékben segítik, illetve nagyon jól szolgálják mondjuk az utóbbi évtizedekben – a pedagógiai pszichológia, a fejlődéslelektan vagy az iskolapszichológia terén – megszervezett kutatások eredményei, illetve a megjelent kiemelkedő alkotások. Csupán példa gyanánt említünk itt meg – kizárólag magyar és román vonatkozásban – néhány nevet: Pavelcu Vasile (1962), Geréb György (1971), Mérei Ferenc és V. Binet Ágnes (1972), Kelemen László (1973, 1981), Radu Ion (1974), Lénárd Ferenc (1987), Kulcsár Tibor (1982, 1984), Porkolábné Balogh Katalin (1988), Bencsik Endre (1989), Horváth György (1998), Jurcău Nicolae (1999), Balogh Katalin és Gergencsik Eszter (2001), Tóth László (1995, 2000), Dorina Sălăvăstru (2004), N. Kollár Katalin és Szabó Éva (2004), Mészáros Aranka (2004), Andrei Cosmovici és Luminița Iacob (2005), Vajda Zsuzsanna (1999, 2005), Kósa Éva (2005) és Balogh László (2006). Pozitív reményeket keltő az is, hogy egyrészt napjainkban is egyre nagyobb számban jelennek meg a nevelés és oktatás komplex problémáival foglalkozó pedagógia-pszichológiai tárgyú közlemények, megbízható kutatási adatokat tartalmazó tanulmányok, változatos kiadványok, kötetek. Másrészt utalnunk kell arra is, hogy a tanárképző intézetek, tanfelügyelőségek, pedagógusok házai és más, a tanárok továbbképzését is felölelő intézmények, egyesületek vagy alapítványok egyre többször hirdetnek meg olyan továbbképző tanfolyamokat,

ahol a fő hangsúly már nem az amúgy is meglehetősen jó minőségű szak-tudományos képzettség továbbfejlesztésére tevődik, hanem a pedagógusok pszichológiai érzékének aktiválására, emberismerő képességeik erősítésére, a tanulási zavarokra vonatkozó diagnosztizálási, megelőzési és korrekciós képességeik erősítésére, tanulásértelmezési lehetőségeik felújítására, konfliktuskezelő stratégiáik csiszolására, kommunikációs készségeik optimalizálására, sajátos lélektani ismeretanyaggal alátámasztott korszerű gyermek-, illetve emberképük kialakítására, pszichológiai tudatosságuk csiszolására, az egész lélektani műveltségük gazdagítására, végső soron a pedagógiai pszichológia elmélyültebb tanulmányozása iránti igényük megalapozására. Úgy véljük azonban, hogy eme továbbképzési tanfolyamok csak akkor teljesítik igazán céljukat, ha egyrészt a gyermekre, a tanulásra, a személyiségre vagy a pályagyakorlásra vonatkozó pszichológiai háttértudást gazdagítják, másrészt pedig, ha e gazdagodó tudás pedagógiai hasznosíthatóságát, gyakorlati tudássá való átalakulását segítik.

Témánk vonatkozásában említést kell tennünk arról a tapasztalati tényről is, hogy számos pedagógiai szituáció nem annyira azt követeli meg a pedagógustól, hogy az jó minőségű tudással rendelkezzen a megtanítandó ismeretanyag vonatkozásában, hanem inkább azt, hogy megfelelő tájékozottságról tegyen tanúbizonyságot, ami a gyermeki megismerés lényegét, a megértési folyamatok lezajlását, a gondolkodás, az intelligencia, a kreativitás, a jellem, az affektivitás, a moralitás vagy a szocializáció fejlődését illeti. Gyakorta bizonyul mindennél fontosabbnak, hogy a pedagógus milyen mértékben ismeri a gyermeki észlelés sajátosságait, a képzetállomány kiépülésének menetét, a fogalmak kialakulásának útját, a fogalomrendszerek szerveződésének folyamatát, hogy tisztában van-e a tudás, a nyelvi rendszer, a viselkedési formák készletének vagy az aktivitásrepertoár kiépülését meghatározó tényezőkkel, hogy beelát-e az emlékezet, a képzelet, a gondolkodás vagy a figyelem (adott életkorra jellemző) működésének folyamatába. Nem ritka az az eset sem, melyben például a tanulás pszichológiai törvényszerűségeinek érvényesülésére vonatkozó pedagógusi tudás elsődlegességet élvez a tanulási anyagra vonatkozó tudással szemben.

Már az előbbiek alapján is látni lehet, hogy az iskolai oktatás szinte minden fokát, összetevő elemét és formáját erőteljesen áthatja a pszichológiai dimenzió. Éppen ezért tartjuk kikerülhetetlenül szükségesnek, hogy a gyermekek nevelésével valamilyen szinten foglalkozó szakember ismerje behatóan és széleskörűen a pedagógiai aktivitásoknak és folyamatoknak a gyermek fejlődésére, személyiségének strukturálódására gyakorolt hatásainak többé-kevésbé rejtett pszichológiai tényezőit, folyamatait és mechanizmusait. Arra következtethetünk, hogy a pedagógiai tevékenységek eredményességét, a nevelés és oktatás megfelelő minőségét vagy hatásfokát csakis úgy lehet fenntartani, illetőleg csak oly

módon lehet növelni, ha a pedagógusok messzemenő következetességgel számolnak az implikált pszichológiai jelenségekkel és törvényszerűségeikkel, ha élénken tudatosítják a nevelő és oktató tevékenységükre vonatkozó elemi pszichológiai hatásmechanizmusokat. Parafrazálva Johannes Müllert (1801–1858), a XIX. századi német fiziológust (aki úgy vélte, hogy csak az lehet pszichológus, aki fiziológus is, hisz mottóként hirdette, hogy „Nemo psychologus, nisi physiologus”), általánosan mi is azt fogalmazhatjuk meg, hogy „Nemo paedagogus, nisi psychologus”, azaz nem lehet pedagógus az, aki nem pszichológus.

Irodalomjegyzék

- Balogh Katalin – Gergencsik Eszter (2001): *Pedagógiai pszichológia* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Balogh László (2006): *Pedagógiai pszichológia az iskolai gyakorlatban*. Urbis, Budapest.
- Bencsik Endre (1989): *Pedagógiai pszichológia*. Tankönyv kiadó, Budapest.
- Cosmovici, Andrei – Iacob, Luminița (2005): *Psibologie școlară*. Polirom, Iași.
- Csapó Benő (2007): A tanári tudás szerepe az oktatási rendszer fejlesztésében. *Új Pedagógiai Szemle*, 3–4. szám.
- Geréb György (1971): *Pszichológia*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Horváth György (1998): *Pedagógiai pszichológia*. Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.
- Jurcău, Nicolae (1999): *Psibologie școlară*. UT PRESS, Cluj Napoca.
- Kelemen László (1973): *A pedagógiai pszichológia alapkérdései*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kelemen László (1984): *Pedagógiai pszichológia*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kulcsár Tibor (1982): *Az iskolai teljesítmény pszichológiai tényezői*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kulcsár Tibor (1984): *Iskolapszichológia*. Dacia, Kolozsvár.
- Lénárd Ferenc (1987): *Képességek fejlesztése a tanítási órán*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mérei Ferenc – V. Binet Ágnes (1972): *Gyermeklélektan*. Gondolat, Budapest.
- Mészáros Aranka (2004, szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- N. Kollár Katalin– Szabó Éva (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris, Budapest.
- Pavelcu, Vasile (1962): *Psibologie pedagogică*. EDP, București.
- Porkolábné Balogh Katalin (1988, szerk.): *Iskolapszichológia*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Radu, Ion (1974): *Psibologie școlară*. Editura Științifică, București.

- Sălăvăstru, Dorina (2004): *Psihologia educatiei*. Polirom, Iași.
- Tóth László (2000): *Pszichológia a tanításban*. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.
- Tóth László (1995): *Pszichológiai módszerek a tanulók megismeréséhez*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Vajda Zsuzsanna (1999): *A gyermek pszichológiai fejlődése*. Helikon, Budapest.
- Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva (2005): *Neveléstudomány*. Osiris, Budapest.